

Velké systémy v malých zemích

(komparativní analýza)

MICHAL KUBÁT, PETR SOKOL

Je to jako překonávat oceán na kánoi a na letadlové lodi. Lidé na letadlové lodi se mohou bavit, mohou dokonce hrát fotbal a loď neztroskotá. Zatímco na kánoi musí všichni pasažéři jednotně pádlovat stejným směrem, jinak se stane neštěstí. Klíčový bod je ten, že v malém státě je hrana fatální chyby na dosah.

Kishore Mahbubani, reprezentant Singapurů v OSN*

Následující článek se pokusí představit politické systémy dvaceti čtyř nejmenších nezávislých států světa. Hlavním snahou textu bude zodpovědět otázku, zda i nejmenší státy mají plnohodnotné politické systémy nebo zda se tamní politické systémy odlišují kvůli své velikosti, jak naznačuje úvodní citát.

1. Jak a proč srovnávat – úvod do komparativního studia politických systémů

Zkoumání a charakterizování politických systémů je od počátku jednou ze základních dílčích disciplín politické vědy (Berg-Schlosser, Stammen 2000). Můžeme postupovat různě. Jednou z nejrozšířenějších a nejdůležitějších metod v politické vědě je komparativní metoda, obzvláště pak komparativní analýza politických systémů (Hague, Harrop, Breslin 1998, Guy Peters 1998, Řichová 1997). Na poli komparativního výzkumu politických systémů (*comparative politics*) existují zjednodušeně řečeno tři hlavní přístupy (podrobněji až pět přístupů): analýza jednoho systému (*single-country studies*), analýza velmi podobných systémů (*most-similar-system comparison*) a analýza velmi rozdílných systémů (*most-different-system comparison*). První přístup spočívající v podrobném zkoumání jedné země je v politologické obci velmi populární a publikací typu například *Politics in France* je velmi mnoho. Druhý přístup srovnává politické systémy, které si jsou co nejvíce podobné na základě největšího možného počtu faktorů. Příkladem budiž srovnání Kanady a Austrálie (podobně velké země, vyvinuly se ze stejného modelu demokracie, aplikují podobný federální systém atd.). Třetí přístup spočívá ve srovnávání velmi odlišných politických systémů jako například demokratické a autoritativní, republikánské a monarchistické apod. (jako příklad lze uvést třeba srovnání Spojených států amerických a Číny). (Guy Peters 1998: 10, Jackson, Jackson 1997: 70-71)

Rozhodli jsme se napsat studii, ve které uplatníme třetí přístup komparativního výzkumu politických systémů, a to analýzu velmi odlišných systémů (*most-different-system comparison*). Přesto je třeba najít nějaké pojítko, odrazový můstek, od kterého je možné začít.

Ve středu zájmu politologů zabývajících se komparativní analýzou politických systémů stála dlouho na předním místě západní Evropa a severní Amerika. Ostatní regiony, nazývané převlastky „rozvojové“ či „chudé“, začaly být zkoumány opožděně (Ball 1988: 7). V české politické vědě je tento trend stále ještě v plné síle a texty týkající se jiných zemí než těch, které můžeme označit za stabilizované demokracie západního světa nebo nově se demokratizující státy postkomunistické středovýchodní Evropy, je poskrovnu.¹ Kritériem je tedy buď míra demokratické konsolidace, nebo cosi, co bychom mohli nazvat „geograficko-civilizační“ příslušností. Vzniká tak mnoho mezer, které by bylo vhodné alespoň částečně zaplnit.

2. Co srovnávat – mikro stát, jeho vymezení a pojmenování

Jedním z bílých míst je v české politické vědě otázka nejmenších států.² Oním pojítkem pro komparativní analýzu velmi odlišných politických systémů bude tedy pro nás kritérium velikosti státu.

Na úvod velmi stručně několik definic. Na politické mapě světa je mnoho různých územně politických jednotek. Vedle suverénních států jsou to závislá území, sporná území, intrastátní regiony, enklávy, exklávy a penexklávy, pohraniční politické regiony, lokality a v neposlední řadě zvláštní územně politické jednotky typu jednostranně vyhlášených a mezinárodně neuznaných států nebo tzv. soukromých států (Hnízdo 1995, Kubát 1999). V popředí našeho zájmu však stojí pouze státy.

Abychom mohli územně politickou jednotku nazvat státem, musí splňovat několik kritérií. V čl. 1 Konvence práv a povinností států z roku 1933 (*Montevideo Convention on Rights and Duties of States 1933*) je stát definován jako aktér mezinárodního práva, který splňuje následující kvalifikace: a) stálé obyvatelstvo, b) definované území, c) vláda, d) schopnost vstoupit do vztahů s ostatními státy (Harris 1998: 102). Z hlediska politické geografie je třeba stát definovat jako místo (*place*), které má území, permanentní osídlení, vládu, organizovanou ekonomiku a cirkulační systém. Územím se rozumí země (*land*) s více či méně přesně definovanými hranicemi (část hranic může být sporných). Území bez trvalého celoročního osídlení nemůže být státem (např. sezónní vědecké stanice).³ Vláda je v této souvislosti chápána jako fungující administrativní systém na daném území. Stát musí mít organizovanou ekonomiku, znamená to, že má zodpovědnost za některé ekonomické aktivity (např. otázka měny). Cirkulačním systémem se rozumí organizovaný pohyb zboží, osob a idejí z jedné části teritoria do druhé. Stát musí být suverénní. Suverenitu chápeme ve dvou aspektech – vnitřním a vnějším. Vnitřní aspekt předpokládá státní svrchovanost ve vztahu k vlastním občanům a organizacím působícím uvnitř státu. Vnější aspekt je spojen s otázkou vztahů s ostatními státy (stát musí být uznán signifikantním počtem jiných států).⁴ (Glassner 1996: 45-46)

Velikost státu je v politické geografii důležité kritérium. Teritoriální rozpětí státních útvarů je obrovské. Společenství nezávislých států (tedy států bývalého SSSR bez Pobaltí) je téměř 14 mil. krát větší než Monako. Ve světě existuje 9 obrovských států, ale zároveň přes 60 států teritoriálně velmi malých. Největšími státy jsou Rusko, Kanada, Čína, USA, Brazílie, Austrálie, Indie, Argentina, Súdán. Naopak nejmenšími státy jsou Vatikán, Monako, Nauru, Tuvalu, San Marino, Lichtenštejnsko. (Otok 1997: 73-75) Politická geografie rozděluje státy podle velikosti do pěti hlavních kategorií: **obrovské** (*very large*), **velké** (*large*), **střední** (*medium*), **malé** (*small*), **velmi malé** (*very small*).

Tabulka č. 1 – rozdělení států podle velikosti teritoria

druh státu	rozloha	příklad
obrovský	přes 2,5 mil. km ²	Rusko, Kanada
velký	350 tis. – 2,5 mil. km ²	Francie, Mexiko
střední	150 tis. – 350 tis. km ²	Velká Británie, Polsko
malý	30 tis. – 150 tis. km ²	Nizozemsko, Libérie
velmi malý	méně než 30 tis. km ²	Burundi, Libanon

Pramen: (Glassner 1996: 76, Otok 1997: 75).

Toto rozdělení je jen hrubé a zejména v případě nejmenších států nedostačující. Politická geografie kategorii nejmenších států nedefinovala přesně. Martin Ira Glassner a Stanislaw Otok shodně uvádějí, že nejmenší státy jako například Monako nebo Lichtenštejnsko se nazývají **mikrostáty** a o trochu větší země jako např. Brunej, Gambie nebo Kypr **ministáty**, ale tyto termíny nebyly precizně vymezeny (Glassner 1996: 76, Otok 1997: 75-76).⁵

V naší studii se budeme zabývat mikrostáty. Jako hranici jsme pro tuto kategorii států určili 1000 km². Vedle teritoria je také důležitým prvkem počet obyvatel. „Naše mikrostáty“ mají až na dvě výjimky (Bahrajn a Singapur) méně než 500 tis. obyvatel. Jak jsme zjistili, dokonce i v rodině mikrostátů existují velké rozdíly, a proto naše rozdělení musí jít ještě dále. Dostáváme tak tři kategorie a jednu subkategorii mikrostátů: **malé mikrostáty** (do 100 km²), **střední mikrostáty** (100-500 km²), **velké mikrostáty** (500-1000 km²), **velké mikrostáty s velkým počtem obyvatel** (nad 500 tis. obyvv.).

Tabulka č. 2 – malé mikrostáty

Stát	rozloha (km ²)	počet obyvatel	hlavní město	členství v OSN
Vatikán	0,44	455	—	pozorovatel
Monako	1,95	32 tis.	Monaco-Ville	od 1993
Nauru*	21	9 tis.	Yaren	od 1999
Tuvalu	24	11 tis.	Vaiaku	ne**
San Marino	61,19	26 tis.	San Marino Città	od 1992

* Zajímavostí jsou úvahy běžné ve státě Nauru, podle kterých bude nutné najít a koupit nový ostrov, na který by se kvůli zničení ostrova Nauru těžbou fosfátů přestěhovala celá zdejší populace. V poslední době však převládá spíše snaha rekultivovat s australskou pomocí naurskou krajinu.

** Tuvalu je vedle Vatikánu jediným mikrostátem, který není členem OSN (Vatikán je pozorovatelem). V OSN ještě není Švýcarsko (také pozorovatel) a Taiwan.

Pramen: (Lexikon 1999, World Almanac 1999)

Tabulka č. 3 – střední mikrostáty

stát	rozloha (km ²)	počet obyvatel	hlavní město	členství v OSN
Lichtenštejnsko	160	33 tis.	Vaduz	od 1990
Maršalovy ostrovy	181	67 tis.	Uliga	od 1990
Svatý Kryštof a Nevis*	269	42 tis.	Basseterre	od 1983
Maledivy	298	286 tis.	Malé	od 1965
Malta	316	377 tis.	La Valletta	od 1964
Grenada	344	97 tis.	Saint George's	od 1974
Svatý Vincenc a Grenadiny	389	116 tis.	Kingstown	od 1980
Barbados	430	265 tis.	Bridgetown	od 1966
Antigua a Barbuda	442	66 tis.	Saint John's	od 1981
Seychely	455	75 tis.	Victoria	od 1976
Andorra	468	75 tis.	Andorra la Vella	od 1993
Palau**	487	17 tis.	Koror	od 1994

* Anglicky: *Saint Christopher and Nevis* nebo *Saint Kitts and Nevis*

** Někdy se označuje jako Belau.

Pramen: (Lexikon 1999, World Almanac 1999)

Tabulka č. 4a – velké mikrostáty

stát	rozloha (km ²)	počet obyvatel	hlavní město	členství v OSN
Svatá Lucie	617	143 tis.	Castries	od 1979
Mikronésie	701	110 tis.	Kolonia (Pohnpei)	od 1991
Tonga	779	103 tis.	Nuku'alofa	od 1999
Dominika	751	82 tis.	Roseau	1978
Kiribati	811	88 tis.	Bariki	od 1999

Pramen: (Lexikon 1999, World Almanac 1999)

Tabulka č. 4b – velké mikrostáty s velkým počtem obyvatel

stát	rozloha (km ²)	počet obyvatel	hlavní město	členství v OSN
Bahrajn	695	654 tis.	Al Manamah	od 1971
Singapur	633	3,3 mil.	Singapore	od 1965

Pramen: (Lexikon 1999, World Almanac 1999)

Zatímco v případě států s relevantní rozlohou je výsadní postavení na politické mapě světa zřejmé a nepochybné, mikrostáty musí čelit častému zpochybňování své „státnosti“. Mikrostáty jsou oficiálně plnoprávními členy mezinárodního společenství, mají právo podepisovat a ratifikovat mezinárodní smlouvy, jsou v drtivé většině členy OSN a jiných mezinárodních organizací a dokonce i supervelmoci musí respektovat jejich suverenitu (Otok 1997). Některé mikrostáty si vydobýly silné postavení a jsou pevným článkem světového společenství. Příkladem budiž Singapur, který má stabilní, dobře fungující politický a ekonomický systém, který zajišťuje plnou a nikým nepochybnou suverenitu tohoto přístavního města (Singapur je vlastně městským státem).

Oproti tomu Vatikán – nejmenší stát na světě – není podle některých badatelů považován za stát, protože podle nich nemá kromě církevních hodností permanentní obyvatelstvo, existuje jen jako podpůrná instituce pro existenci Svatého stolce a Itálie přebírá některé administrativní funkce Vatikánu. Vatikán je však signatářem mnoha mezinárodních smluv a členem některých mezinárodních organizací (Poštovní unie, Mezinárodní telekomunikační unie). Svatý stolec také uzavírá mezinárodní smlouvy a konkordáty a udržuje diplomatické styky s mnoha státy světa. Vatikán stejně jako Svatý stolec disponuje veřejnoprávní subjektivitou, Vatikán je navíc vybaven atributem teritoriální suverenity (má od roku 1929 /Lateránská smlouva mezi Svatým stolicem a Itálií/ území, byť velmi malé), a proto je třeba Vatikán vzhledem k úzkému propojení se Svatým stolicem považovat za stát.⁶ (Shaw 1997: 172, Krukowski 1993: 129-134)

Vatikán je jediným sporným případem. Statut ostatních mikrostátů nemůže být nikterak zpochybněn. Některé mikrostáty jsou plnoprávními členy mezinárodního společenství již řadu let (např. Malta, Singapur), jiné se staly nezávislými státy teprve nedávno v devadesátých letech (např. Palau). Kromě Vatikánu a Tuvalu jsou všechny mikrostáty členskými státy OSN (Vatikán je členem-pozorovatelem). Mnohé z nich jsou navíc členy dalších mezinárodních organizací a všechny udržují diplomatické styky s jinými zeměmi. Všechny mikrostáty (viz tabulky č. 2-5) splňují kritéria kladená na nezávislé suverénní státy a jejich malé území a malý počet nemůže být překážkou pro jejich uznání a respektování jako plnoprávních a rovnocenných aktérů mezinárodních vztahů.

Všechny mikrostáty přesto nevykonávají veškeré funkce obvyklé pro stát samostatně, což má svou příčinu buď v historickém vývoji nebo v (ne)schopnosti velmi malých států tyto funkce zvládnout.

Nejčastěji se to projevuje v absenci vlastní měny. V Andoře se používá španělská i francouzská měna, v Monaku francouzská a v Lichtenštejnsku švýcarská. V San Marinu a Vatikánu se sice používají místní měny, ale jen jako doplněk italské liry. Na Nauru¹² a Tuvalu se platí australským dolarem, zatímco na Palau, Marshallových ostrovech a v Mikronéské federaci dolarem americkým. Všechny karibské mikrostáty s výjimkou Barbadosu pak mají společnou měnu – východokaribský dolar.

Suverenita některých států je omezena i dále. Monako je podle série smluv s Francií pod její vojenskou a bezpečnostní ochranou, tvoří s ní celní a měnovou unii, Francie navrhuje monackého premiéra a v případě vymření vládnoucího rodu by se Monako stalo součástí Francie. Francie také zastupuje knížectví v zahraničních otázkách.

Lichtenštejnsko bylo do roku 1918 provázáno s Rakouskem-Uherskem, pak se spojilo do celní, měnové, hospodářské a právní unie se Švýcarskem, které ho také zastupuje v zahraničních vztazích. San Marino podepsalo smlouvu o celní unii s Itálií. Andorra je v zahraničních záležitostech zastupována Francií.

Marshallovy ostrovy a Mikronéská federace podepsaly smlouvu o volném přidružení s USA, která znamená, že Spojené státy jsou zodpovědné za jejich obranu a v mikronéském případě mají i vliv na zahraniční politiku. V případě Palau byla podobná smlouva podepsána až po sedmi referendech, protože podmínkou ratifikace bylo umožnit za finanční kompenzaci vstup americkým jaderným ponorkám na území státu, což odporovalo palaušské ústavě. Po posledním úspěšném referendu v roce 1994 jsou tak USA zodpovědné za zahraniční politiku a obranu Palau.

3. Co nelze srovnávat – malé územní politické jednotky, které nejsou mikrostáty

Ve světě existuje mnoho malých územně politických jednotek, které, přestože vykazují některé atributy nezávislosti, nemohou být do rodiny mikrostátů zahrnuty, a proto se nemohou stát předmětem této studie.

Například Normanské ostrovy (angl. *Channel Islands*; rozloha: 194 km²), z nichž největší jsou Guernsey (a jeho dependence Alderney, Herm, Sark a dal.) a Jersey, mají vlastní parlamenty. Ostrov Man (rozloha: 572 km²) má vlastní ústavu, vládu, parlament (od r. 979) a státní symboliku (vlajku). Oba tyto celky jsou britské korunní dependence a nemohou tedy být označovány jako státy. Podobně je na tom řada mimoevropských malých jednotek jako například Cookovy ostrovy (rozloha: 237 km²) a Niue (258 km²; v obou případech volná asociace s Novým Zélandem s vlastními parlamenty a radami), Americká Samoa (rozloha: 197 km²; vnější teritorium USA s vlastní ústavou a dvoukomorovým parlamentem) nebo Anguilla (rozloha: 96 km²; závislé území Velké Británie s vlastní ústavou a také dvoukomorovým parlamentem).

Zajímavý je příklad mnišské republiky Athos (Svatá hora), která se nachází na poloostrově Chalkidiki (rozloha: 336 km²) a existuje nepřetržitě od roku 973. Republika Athos se skládá z 20 klášterů a má vlastní orgány, ústavu z roku 1783 (nová ústava je z roku 1926; v čele státu stojí prótos, který je na období jednoho roku volen z opatů jednotlivých klášterů) a státní symboliku (vlajka, znak). Republika Athos vyhlásila v roce 1913 samostatnost pod ochranou Řecka a od roku 1927 je jeho součástí s autonomním statutem a nemůže tedy být považována za samostatný stát.⁷

Velmi zajímavé jsou tzv. soukromé státy, kterých jsou ve světě desítky, a které mají vlastní ústavy, symboliku, vydávají poštovní známky a emitují měnu (bankovky či mince). V Evropě patří k nejznámějším knížectví Sealand, které v roce 1967 založil Roy Bates (kníže Roy I.) na opuštěné umělé námořní protiletcecké pevnosti Roughs Tower v Severním moři nedaleko anglického města Felixtowe (rozloha: 1300 m²). Sealand vydává poštovní známky a mince (sealandské dolary). Mimo Evropu je velmi známé Knížectví provincie Huttova řeka (rozloha: 74,8 km², počet obyvatel kolem 500), které bylo vyhlášeno v roce 1970 v Austrálii podél řeky Hutt. Knížectví je ekonomicky nezávislé, vydává poštovní známky a emituje peníze. Kníže Leonard (Leonard Casleye) se s pomocí právníků snaží o uznání nezávislé existence svého „státu“ (proti Austrálii dokonce vedl formální válku).⁸ Jako další příklad uvedme knížectví Seborga (rozloha: 14 km², počet obyvatel: 2 tis.), které se nachází v severovýchodní Itálii. Má bohatou historii (původně léno v 10. století). V roce 1995 se konalo referendum, kterým byla přijata ústava a potvrzena „samostatnost“. Seborga má vlastní měnu (*luigino*) a vydává poštovní známky. Všechna tato nikým neuznaná „knížectví“ či „království“ samozřejmě nemohou být státy v pravém smyslu slova.

3.1 Sporný případ – Řád Maltézských rytířů

Na tomto místě je třeba ještě zmínit zcela unikátní Řád Maltézských rytířů (založen v roce 1099).⁹ Řád přišel o území na konci osmnáctého století (1798), kdy byl Napoleonem vyhnán z Malty a od roku 1834 sídlí v Římě (oficiálně má 12 tis. m² řádového exterritoriálního území v Itálii a ve Vatikánu). Jeho suverenita z časů, kdy ovládal Maltu (před tím Rhodos) se přenesla i do pozdější doby. Řád je uznávaným suverénním subjektem mezinárodního práva. Udržuje diplomatické styky s téměř šedesáti státy světa (včetně ČR) a vydává vlastní diplomatické pasy. Řád je rovněž členem některých mezinárodních organizací jako například Rada Evropy a Světová zdravotnická organizace (Řád je také členem-pozorovatelem OSN). Vydává poštovní známky a razí vlastní mince, tyto aktivity jsou však spíše symbolického rázu. (Kubát 1999, Shaw 1997, Sire 2000) Řád Maltézských rytířů je natolik specifickým případem, že jsme usoudili, že by nebylo vhodné jej do našeho textu zahrnout. Rozhodně by zasluhoval vlastní studii.

4. Mikrostáty – politické systémy a politické režimy

4.1 Demokracie a autoritarismus

Klíčovým bodem každé klasifikace politických systémů je rozlišení mezi demokratickými a autoritativními formami vlády. Politická věda rozlišuje více druhů demokracie a autoritarismu. Pro některé politické systémy se hodí specifický termín – polodemokracie (*semi-democracy*) nebo autoritativní demokracie (*authoritarian democracy*).¹⁰ (Hague, Harrop, Breslin 1998: 13–26)

Jak jsou na tom mikrostáty? Mezi mikrostáty jednoznačně převládají demokratické politické systémy. V Evropských mikrostátech funguje demokratický politický systém v Andoře, Lichtenštejnsku, Maltě, Monaku a San Marinu. Specifickým případem je Vatikán, jehož politický systém je natolik unikátní, že jej nelze zařadit do tohoto tradičního schématu. Byť Vatikán nesplňuje mnoho základních předpokladů demokratického politického systému (např. volby), bylo by správné jej označit za autoritativní režim či dokonce diktaturu? Samozřejmě nikoli. Ve Vatikánu pochopitelně neexistují političtí vězni, politická policie, apod. Každopádně se Vatikán vymyká všem možným klasifikacím.

Karibská oblast se vyznačuje podobnou stálostí jako Evropa. Demokratické jsou jistě Barbados, Dominika, Svatý Kryštof a Nevis a Svatá Lucie. Antigua a Barbuda, Grenada a Svatý Vincenc a Grenadiny se spíše blíží kategorii autoritativní demokracie. Ve všech těchto státech se sice konají parlamentní volby, ale všude vládne jedna politická strana. Na Antigui je to Strana práce Antiguy (ALP), která vládne nepřetržitě od roku 1946 (kromě krátkého období let 1971–1976). Grenada, která prodělala dramatický historický vývoj (marxistické experimenty ukončené až vojenskou intervencí USA v roce 1983), se vyznačuje politickou nestálostí. V roce 1999 proběhly volby, ve kterých jedna strana (Nová národní strana – NNP) obsadila všech 15 poslaneckých míst. Ve státě Svatý Vincenc a Grenadiny vládne od roku 1984 Nová demokratická strana (NDP) (ve volbách 1984 získala všech 15 mandátů, ve volbách 1994 12 mandátů z 15 a ve volbách 1998 8 míst z 15 – její volební výsledky tedy klesají). Dalším problémem je separatismus na Antigui. Připomeňme, že podle Linze a Stepana (1996: 6) je jednou ze základ-

nich podmínek konsolidované demokracie neexistence žádného významného a relevantního aktéra usilujícího o secesi některé části státu.

Neznamená to, že by na Antigui, v Grenadě a Sv. Vincenci existovaly autoritativní režimy, nicméně předpoklady pro konsolidovanou demokracii patrně ještě nenastaly.

Oblast Pacifiku je více různorodá. Vedle demokracií (Kiribati, Mikronésie, Nauru, Palau, Tuvalu) zde existuje početná skupina autoritativních demokracií (Maledivy, Marshallovy ostrovy, Tonga). Na Maledivách vládl od roku 1978 autoritativní režim M. A. Gayooma. V roce 1993 proběhly prezidentské volby, ve kterých byl většinou 92,7% hlasů (!) zvolen hlavou státu právě bývalý diktátor Gayoom. Prezident Gayoom je zvolen pokaždé, protože parlament navrhne vždy jediného kandidáta, kterým je Gayoom a občané jej potvrdí v referendu. Na Marshallových ostrovech vládne od roku 1986 jedna rodina. V roce 1996 zemřel prezident Amata Kabua a o rok později byl do úřadu zvolen jeho bratranec Imata Kabua. V království Tonga náleží veškerá moc králi (od roku 1965 král Taufa'ahau Tupou IV.). V roce 1994 vznikla opoziční prodemokratická strana (TDP), jejímž hlavním požadavkem je změna ústavy (od roku 1875) a jejíž činnost byla povolena pod podmínkou, že nebude usilovat o zrušení monarchie. Tonžský parlament je volen jen z části (9 volených členů z 30) a schází se pouze jednou ročně. Tonga je v rodině pacifických ostrovních mikrostátů jednoznačně nejméně demokratickou zemí.

Jako učebnicový příklad autoritativní demokracie je v politologické literatuře uváděn Singapur (Hague, Harrop, Breslin 1998: 25). V Singapuru vládne od jeho vzniku (1965) nepřetržitě Strana lidové akce (PAP), která zvítězila ve všech 8 svobodných parlamentních volbách (přesto drobné manipulace nejsou zcela vyloučeny), které se v zemi dosud konaly (nejlepší volební výsledek opozice zaznamenala v roce 1991, kdy získala 4 mandáty z 81). V letech 1959-1990 byl premiérem zakladatel nezávislého Singapuru Lee Kuan Yew, který odstoupil ne proto, že by snad prohrál volby, ale kvůli vysokému věku.

Zbývají dva státy – Seychely a Bahrajn. Na Seychelách vládne od roku 1977 prezident France A. René, který se dostal k moci v důsledku vojenského převratu. René posléze díky slibům zvýšit sociální výdaje vyhrával prezidentské volby (1993 – 59,8% hlasů, 1998 – 66,7% hlasů). Opozice byla na Seychelách povolena až v roce 1992. První svobodné volby se konaly v roce 1993 a Seychelská lidová pokroková fronta (SPPF) obsadila 28 z celkových 32 míst v parlamentu. V roce 1998 proběhly parlamentní volby (současně s prezidentskými), které však již byly kritizovány ze strany opozice a biskupa Anglikánské církve. Zejména na venkově docházelo k nátlaku vládnoucí strany SPPF na voliče (získala 30 mandátů z celkového počtu 34).

Situace v Bahrajnu je úplně jiná. Podle ústavy z roku 1973 tam má existovat volený parlament. V roce 1975 však odstoupil ze své funkce premiér se zdůvodněním, že parlament neumožňuje vládě vykonávat svou funkci. Emír odpověděl dekretem, kterým parlament rozpustil a ten nebyl do dnešních dnů obnoven. Místo parlamentu v Bahrajnu funguje konzultativní rada, která má 40 členů jmenovaných emírem. Politické strany jsou zakázány a ve věznicích jsou umístěni političtí vězni.

Zatímco bychom mohli Seychely s přimhouřením obou očí nazvat autoritativní demokracií, Bahrajn nikoli – je to jediný plně autoritativní mikrostát ve světě. Je třeba zdůraznit, že režimy ostatních států (tedy kromě Seychel a Bahrajnu), které jsme nazvali autoritativními demokraciemi, by neměly být zaměňovány s autoritativními režimy jako takovými. To se týká zejména zemí, ve kterých se utvořily predominantní strany (viz další odstavce) jako je např. Antigua a Barbuda nebo Sv. Vincenc a Grenadiny.

4.2 Monarchie a republiky

Dalším důležitým kritériem typologie politických systémů je rozlišení mezi monarchiemi a republikami. V rodině mikrostátů monarchie převládají. Je jich 13 z celkového počtu 24 (Andorra, Antigua a Barbuda, Bahrajn, Barbados, Grenada, Lichtenštejnsko, Monako, Sv. Kryštof a Nevis, Sv. Lucie, Sv. Vincenc a Grenadiny, Tonga, Tuvalu a Vatikán).¹¹

Mezi evropskými mikrostáty dominují monarchie, a to různého druhu. Lichtenštejnsko a Monako jsou označovány jako knížectví (*principality*). Oficiální název Andorry je také knížectví, ale čl. 1 odst. 4 andorrské ústavy charakterizuje andorrský politický systém jako „spoluknížectví“ (*coprincipat*). Hlavou státu je totiž v Andoře španělský biskup ze Seo de Urgell a francouzský prezident republiky (má titul knížete Andorry). V Lichtenštejnsku a Monaku je trůn dědičný v mužské linii, zatímco Andorra je vlastně volenou monarchií. Všechny tyto tři státy jsou konstitučními monarchiemi (mají ústavy). Z řady evropských, ale i všech světových monarchií opět vybočuje Vatikán. Vatikán je absolutní teokratickou monarchií. Je to monarchie volená, protože papež je volen kolegiem kardinálů. V případě Vatikánu je třeba rozlišovat mezi vatikánským státem a Svatým stolicí. Svatý stolec se vztahuje ke katolické církvi, zatímco Vatikán je státním útvarem s odlišnými výkonnými orgány. Oba celky jsou však spojeny osobou papeže. Vatikán se nachází pod světskou jurisdikcí papeže a je administrován osmičlennou „vládou“ jmenovanou papežem – Pontifikální radou (*Pontifical Commision*) v čele s prezidentem. Oproti tomu centrální „vládou“ Svatého stolce je Kolegium kardinálů, jehož členové jsou taktéž jmenováni papežem.

Téměř všechny mikrostáty karibské oblasti jsou rovněž monarchiemi. Pouze Dominika je republika. Pro Karibik je charakteristické, že všechny mikrostáty jsou členy Commonwealthu (jsou to bývalé britské kolonie). Hlavou států Antigua a Barbuda, Barbados, Grenada, Sv. Kryštof a Nevis, Sv. Lucie a Sv. Vincenc a Grenadiny je britská panovnice Alžběta II. Dominika, byť republika v čele s prezidentem (Vernon Shaw), je také členským státem Commonwealthu (princip koruny byl opuštěn v roce 1949 a o rok později se jako první republika v rámci Commonwealthu stala Indie /Hnízdo 1995: 42/). Všechny karibské monarchie jsou konstitučními monarchiemi.

Oproti tomu v Pacifiku převládají republiky (Maledivy, Kiribati, Marshallovy ostrovy, Mikronésie, Nauru, Palau). Monarchie jsou v tomto regionu jen dvě: Tonga a Tuvalu. Tuvalu (bývalá britská kolonie) je stejně jako karibské monarchie členem Commonwealthu a tuvalskou hlavou státu je tedy Alžběta II. Tonga je „samostatným“ královstvím (králem je Taufa'ahau Tupou IV.), jehož semiautoritativní politický systém formuluje ústava z roku 1875.

Asijské mikrostáty – Bahrajn a Singapur – jsou zcela antagonistické. Singapur je republika (bývalá britská kolonie a tedy člen Commonwealthu), Bahrajn je absolutní monarchie – emirát, kde veškerá moc náleží emírovi. Podle čl. 1 odst. b bahrajnské ústavy je trůn dědičný v mužské linii sunnitské dynastie Al Khalifa (většina obyvatelstva jsou šiitové). Ústava stanoví vysoce konzervativní a religiozní zásady politického a společenského života v Bahrajnu. Čl. 2 říká, že islám je státním náboženstvím a šarija je hlavním zdrojem práva.

Poslední mikrostát Seychely je republika v rámci Commonwealthu (bývalá britská kolonie).

4.3 Republiky a politické režimy

Republikánských mikrostátů je 11 z celkového počtu 24 (Dominika, Kiribati, Maledivy, Malta, Marshallovy ostrovy, Mikronésie, Nauru, Palau, San Marino, Seychely a Singapur). Moderní demokratické republikánské politické systémy se dělí do tří hlavních typů: parlamentní režimy, prezidentské režimy a poloprezidentské režimy (Bankowicz 1996). Předem můžeme vyloučit poloprezidentský režim, který se v žádném mikrostátě nevyskytuje. Jeden evropský mikrostát má klasický parlamentní režim. Je to Republika Malta. Maltská hlava státu – prezident je volen parlamentem. Prezident jmenuje premiéra (člena parlamentu), který je schopen získat parlamentní většinu. Vláda je parlamentu politicky odpovědná. Specifický politický režim má Nejvznešenější republika San Marino. Hlavou státu jsou tam totiž dva kapitáni, kteří zároveň předsedají Státní radě (vládě). Kapitáni jsou voleni z řad členů Velké a generální rady (parlament) na půl roku (opětovná volba je možná, ale až po třech letech).

Zajímavá je oblast Pacifiku. Projevuje se zde vliv Spojených států amerických a řada zdejších mikrostátů se inspirovala americkým prezidentským režimem, ale s mnoha zvláštnostmi a odlišnostmi. Na Maledivách má prezident veškerou výkonnou moc a je tedy zároveň i premiérem (jmenuje kabinet). Členové vlády jsou však individuálně politicky odpovědní parlamentu. Prezident je volen tak, že parlament zvolí kandidáta na prezidenta, který posléze musí být potvrzen v referendu. V Kiribati je prezident republiky rovněž zároveň hlavou státu a předsedou vlády (ještě zde existuje funkce viceprezidenta). Vláda je politicky odpovědná parlamentu. Je volen podobně jako na Maledivách s tím rozdílem, že parlament z řad svých členů nominuje více kandidátů (3–4) a ti pak jdou do přímých a všeobecných prezidentských voleb. Téměř identický je politický režim v Nauru, pouze prezident je zde volen ne přímo, ale parlamentem (opět z řad členů parlamentu). Americkému se nejvíce blíží politický režim na ostrově Palau. Je zde přímo volený prezident a viceprezident (na čtyřleté volební období) a dvoukomorový parlament (Senát a Sněmovna delegátů). Na Marshallových ostrovech a v Mikronésii je prezident volen parlamentem. V obou případech je prezident zároveň předsedou vlády. Všechny pacifické politické „mikrorežimy“ jsou směsicí parlamentarismu a prezidencialismu.

V Karibiku je jen jedna republika – Dominika (je to republika v rámci Commonwealthu), která má parlamentní režim. Prezident je volen parlamentem. Vláda v čele s premiérem je politicky odpovědná parlamentu.

Prezidentskému režimu se patrně nejvíce blíží mikrostát Seychely. Prezident je volen v přímých a všeobecných volbách na pětileté funkční období. Je zároveň předsedou vlády a jmenuje ministry. Na Seychelách existuje funkce viceprezidenta, který však není volen. Problémem Seychel je semidemokratický charakter politického systému, a proto nemůžeme hovořit přímo o prezidentském režimu, protože se jedná o kategorii spojovanou výlučně s liberální demokracií (Ball 1988: 50, Antoszewski 1996: 84).

Poslední republikánský mikrostát – Singapur, je parlamentním režimem s jednou atypičností, a tou je přímá volba prezidenta republiky.

4.4 Administrativní členění, „mikrofederace“ a „mikroseparatismus“

I nejmenší státy světa jsou pro administrativní účely ještě vnitřně rozděleny na menší správní jednotky. Jen Vatikán tvoří výjimku, protože se skládá jen z jedné správní jednotky. Opak

mohou tvořit například Malta, jejíž 6 okresů se ještě dělí na 60 obcí, nebo Kiribati s 6 distrikty tvořenými 21 ostrovními oblastmi. Nejvíce správních jednotek najdeme na Seychelách (23 správních oblastí), nejméně naopak na Tonze, kde se stát dělí jen na 3 ostrovní distrikty. Ve většině zemí nesou správní jednotky název „obec“ (Lichtenštejnsko a všech sedm karibských států). Monako je rozděleno na „městské čtvrti“, Maledivy a Tuvalu na „atoly“, Kiribati a Singapur na „distrikty“, Bahrajn na „oblasti“ a Nauru podobně jako Malta na „okresy“. Andorra tvoří 7 správních „údolí“, Mikronésii čtyři federální „státy“, Palau šestnáct „států“ a San Marino devět „hradů“ (*Casteli*).

Přestože sledujeme státy s nejmenší rozlohou na světě, vyskytují se v nich dva prvky, které bývají většinou spojovány s rozlehlejšími státními útvary. Jedná se o federalismus a separatismus.

Ze sledovaných států mají federální uspořádání hned dva. Federativní státy Mikronésie vznikly v roce 1979, kdy obyvatelé čtyř ostrovních skupin, dosud náležejících k Poručenskému území Tichomořských ostrovů, akceptovali novou ústavu. K federaci nepřistoupily z Poručenského území naopak ostrovy Palau, Marshallovy ostrovy a Severní Mariany. V roce 1986 se pak federace stala plně nezávislou.

Podle federální ústavy vznikly čtyři federativní státy: Kosrae, Pohnpei, Chuuk¹² a Yap. Každý z nich má vlastní ústavu, zákonodárny sbor (Chuuk dokonce dvoukomorový) a v čele státní exekutivy stojí guvernér. Federální uspořádání vůbec jeví značné podobnosti s ústavou USA.

Druhou federací mezi příslušnými státy je karibská Federace Svatý Kryštof a Nevis. Nejmenší nezávislou federací na světě tvoří dva ostrovy, jejichž jména jsou obsažena v názvu země. Ve vztazích obou ostrovů existují permanentně problémy. Snaha Nevisanů po rovnoprávném postavení byla již v roce 1980 příčinou tříletého odkladu nezávislosti této bývalé britské kolonie. Ani federalizace souostroví nevyřešila všechny problémy. Menší z ostrovů má v rámci federace vlastní devítičlenný parlament (*Nevis Island Legislature*), skládající se dle ústavy z královny a osmičlenného Neviského shromáždění (*Nevis Island Assembly*). Pět členů shromáždění je voleno občany a tři jmenováni. Většinu v něm má v 90. letech separatistická strana Hnutí angažovaných občanů (CCM). Vlastní exekutiva ostrova v čele s vládou pak nese název *Nevis Island Administration*. Pro Nevis je také Generálním guvernérem jmenován jeho zástupce.

Vůdce CCM a neviský premiér Vance Amory inicioval v červnu 1996 v místním parlamentu vypsání referenda o neviské samostatnosti. Secesionistické snahy nevíští vůdcové zdůvodňují zejména ekonomickou nevýhodností společného státu a snahou federální vlády zasahovat do bankovního sektoru na menším z ostrovů (ČTK, 17. 7. 1998). Parlament ovládaný separatisty návrh podpořil a 10. srpna 1998 se pro vystoupení z federace vyjádřilo celých 61,7% neviských voličů (ČTK, 11. 8. 1998). Výsledek byl ale paradoxně porážkou separatistů, protože podle ústavy, která s možností secese Nevisu předem počítá, je třeba k vystoupení z federace dvoutřetinová většina, ke které několik procent chybělo. Výsledek referenda přesto nezůstal bez odezvy a politické elity obou ostrovů začaly ihned připravovat návrh nové ústavy.

Než pokročíme k dalšímu příkladu „mikroseparatismu“, je nutné učinit krátkou poznámku ohledně federativního uspořádání Svatého Kryštofa a Nevisu. Přestože název státu obsahuje slovo „federace“, chybí zdejší ústavě k naplnění tohoto pojmu jeden ze základních prvků. Za federaci se totiž zpravidla považují jen ty státy, ve kterých všechny jednotky mají stejný stupeň samosprávy (Glassner 1996: 118). Takovým příkladem ale není tento karibský stát, protože zde sice existuje zvláštní parlament a vláda pro ostrov Nevis, ale ústava nepočítá se „zrcadlovými“ exekutivními a legislativními orgány pro ostrov Svatý Kryštof.

Podobná situace panuje i v dalším karibském státě – na Antigui a Barbudě. Tento stát ale vznikl a dosud podle ústavy funguje jako unitární. Menší z ostrovů – Barbuda, ale disponuje určitou mírou samosprávy, kterou ztělesňuje zejména samostatný ostrovní parlament (*Barbuda Council*). Barbudský parlament je dlouhodobě ovládnut separatistickým Barbudským lidovým hnutím (BPM). Obyvatelé Barbudy od počátku 90. let stále častěji volají po nezávislosti. Rozbuškou separatistického hnutí se stalo paradoxně rozhodnutí centrální vlády vybudovat na ostrově karanténní stanici pro živočichy přepravované do USA, přičemž toto rozhodnutí nebylo konzultováno s místními obyvateli.

Dalším případem separatismu může být i kampaň obyvatel ostrova Banaba, jejichž dvouleté úsilí za odtržení od Kiribati zastavila až dohoda o vysoké finanční podpoře ze strany centrální vlády.

Mezi nejmenšími státy světa nenajdeme jen příklady separatismu, ale i opačné tendence – snahy po integraci. Nejživější je integrační myšlenka mezi východokaribskými státy. Poté, co v roce 1987 pro odpor zejména Antiguy přestala být aktuální možnost integrace všech východokaribských států, se vlády čtyř anglofonních zemí v Návětrných ostrovech (Dominiky, Grenady, Svaté Lucie a Svatého Vincence) zaměřily na projekt vytvoření společné federace.

4.5 Struktura parlamentů a volební systémy

Z rozboru volebních systémů můžeme předem vyloučit obě absolutní monarchie: Vatikán, který nemá parlament, a také Bahrajn, ve kterém emír poslední zvolený parlament rozpustil v roce 1975 a kde je Poradní rada, fungující od roku 1996, jmenována panovníkem.

Dalších 22 států voleným parlamentem disponuje. Většina z nich má podle ústavy pouze jednu parlamentní komoru. Dvoukomorový parlament má pak Antigua a Barbuda, Barbados, Grenada, Svatá Lucie a Palau. Jen v posledně jmenované zemi je horní komora volena přímo občany. Ve zbylých státech jsou senátoři s výjimkou Dominiky, kde tak činí prezident, jmenováni generálním guvernérem, zastupujícím formální hlavu státu (královnu). V několika případech je guvernéři při výběru části senátorů omezen návrhem premiéra a vůdce opozice (například Svatá Lucie či Barbados). Na Marshallových ostrovech je parlament doplněn ještě poradním sborem Iroji, který tvoří 12 kmenových náčelníků.

Mezi jednokomorovými parlamenty navíc existuje skupina těch, jejichž část je rovněž jmenována a kde jmenování zákonodárců mají jiný název než zbytek legislativního shromáždění (Svatý Kryštof a Nevis, Dominika, Svatý Vincenc a Singapur).¹³ V Království Tonga je část členů (9) jediné komory volena hlavami 33 šlechtických rodin a navíc jsou členy tamního parlamentu také král a vláda. Podobné virilisty (členy ex officio) najdeme i v parlamentu Antiguy a Barbudy, Dominiky, Svatého Kryštofa a Nevisu a Kiribati, kde je součástí parlamentní komory i generální prokurátor, pokud není zvolen jako řadový poslanec. Neobvyklá je i úprava, platná na Maltě a ve většině karibských mikrostátů, kde předsedou parlamentu (*Speaker*) může být zvolena i osoba, která není členem tohoto parlamentu.

Při popisu struktury parlamentu je nutné zmínit také velikost (počet členů) parlamentů v mikrostátech. Pochopitelně se v těchto státech nacházejí nejmenší parlamenty světa – dvanáct členů má parlament na Tuvalu, čtrnáct v Mikronéské federaci, osmnáct v Monaku a Nauru. V jiných státech je parlament relativně početný (San Marino se šedesátičlenným parlamentem, Malta – 65 mandátů, Singapur – 83 mandátů). Zajímavý je počet obyvatel připadající na jednoho člena parlamentu. Ve většině mikrostátů se tento poměr pohybuje mezi jedním a šesti tisíci.

Toto rozmezí přesahuje jen Singapur a Bahrajn (v obou případech kolem 40 tisíc). Největší „hustotu“ poslanců mezi obyvatelstvem naopak najdeme na Tuvalu (916 obyvatel), Palau (556), Nauru (500) a v San Marinu (433).¹⁴

V této souvislosti je zajímavé zmínit strukturu vlád v mikrostátech. Zatímco některé mikrostáty mají „normální“ kabinet, tak jak je známe z velkých zemí (Andorra/11 členů/, Malta/14 členů/, San Marino/10 členů/, Barbados/15 členů/, Seychely/13 členů/, Mikronésie/10 členů/), jiné mikrostáty mají vskutku „mikrovládu“. To se týká především Lichtenštejnska, Monaka a Tuvalu. Všechny tři země mají pouze pětičlenné vlády (v Monaku sídlí všechna ministerstva na jedné adrese), znamená to, že jednotliví ministři řídí několik resortů najednou. V karibských a pacifických mikrostátech je obvyklé soustředění velké moci do rukou premiéra. Dominický premiér je zároveň ministrem práva, zahraničí a práce, grenadský premiér je zároveň ministrem financí, vnějších vztahů, mobilizace, obchodu a průmyslu a národní bezpečnosti, premiér Sv. Kryštofa a Nevisu zastává ještě funkce ministra financí, národní bezpečnosti, informací, plánování a zahraničí. Podobně jsou na tom premiéři ještě dalších zemí. Velmi zajímavé až kuriózní je složení bahrajnské vlády, kde se většina ministrů 14-ti členné vlády včetně premiéra jmenuje stejně jako vládnoucí emír Al Khalifa (patří tedy do jedné vládnoucí rodiny).

Co se týče volebních systémů, projevuje se zde vliv skutečnosti, že celá řada mikrostátů má za sebou minulost britské kolonie. Všechny sedm karibských mikrostátů využívá pro parlamentní volby jednokolový většinový systém kombinovaný s jednomandátovými obvody. Stejným systémem se volí i Kongres Mikronéské federace, dolní komora ve státě Palau a třetina poslanců na Tuvalu. Pomocí kombinace jednokolového většinového systému s vícemandátovými obvody je volen parlament na Maledívách, Marshallových ostrovech, Senát ve státě Palau, dvě třetiny poslanců na Tuvalu a všichni volení poslanci tonžského parlamentu.

V Monaku a na Kiribati jsou poslanci voleni dvoukolovým většinovým systémem. V Monaku jsou tímto způsobem zákonodárci vybíráni v jednom celostátním obvodu, na Kiribati je část volena v jednomandátových a část ve vícemandátových obvodech.

Smíšené volební systémy jsou používány v Andoře a na Seychelách. Do andorrského parlamentu se volí 14 poslanců ve dvoumandátových obvodech pomocí jednokolového většinového systému a 14 poslanců v celostátním obvodu poměrným systémem. Na Seychelách se 25 poslanců volí jednokolově v jednomandátových obvodech a další poslanci jsou přiděleni stranám podle celostátního součtu hlasů pro stranické kandidáty v jednomandátových obvodech. Za každých deset procent hlasů získává strana další mandát. Procentní zbytky hlasů po odečtení násobků deseti nejsou již zohledněny, což vede k pohyblivému počtu takto rozdělovaných mandátů. Maximálně jich pochopitelně může být rozděleno deset.

Specifický volební systém je také využíván v Singapuru. Kromě devíti prezidentem jmenovaných poslanců je dalších devět voleno v jednomandátových obvodech prostou většinou. Další 74 poslanců je voleno rovněž podle principu prosté většiny v tzv. obvodech skupinové reprezentace (*group representation constituencies – GRC*), kde soupeři kandidátky čtyř až šesti kandidátů, kdy vždy alespoň jeden z nich musí být příslušníkem etnické menšiny. Poslední zákonodárce je pak volen jako tzv. *non-constituency member*, který je podle ústavy rezervován pro člena strany, která se nepodílí na vládě. Toto ustanovení mělo zajistit opozici alespoň minimální parlamentní zastoupení.

Na dvou od sebe velmi vzdálených ostrovech – Maltě a Nauru¹⁵ se využívá světově nepříliš rozšířený systém jednoho přenosného hlasu (*Single Transferable Vote – STV*). V jeho rámci

mohou voliči seřadit na kandidátce kandidáty podle svých preferencí, což pak ovlivňuje rozdělování mandátů.¹⁶

Na Maltě se tento volební systém stal dokonce rozbuškou k vleklé ústavní krizi, když v roce 1981 umožnil, že Nacionalistická strana sice získala většinu hlasů, ale labouristé přesto získali většinu mandátů. Protesty nacionalistů ukončila až o několik let později dohoda o ústavním dodatku, podle kterého v případě opakování tohoto volebního výsledku získá strana s většinou hlasů „dodatečné“ mandáty, které jí zaručí i většinu mandátů.

Poměrný volební systém je používán pouze ve dvou evropských mikrostátech. V San Marinu jsou mandáty rozdělovány ve 33 volebních obvodech pomocí d'Hondtova volebního dělitele. V Lichtenštejnsku je země rozdělena na dva volební obvody, používá se Hareova metoda volebního čísla a pro vstup strany do Zemského sněmu platí osmiprocentní omezující klauzule. Lichtenštejnským ženám bylo dovoleno volit jako posledním v Evropě v roce 1984.

5. Stranické systémy

Politické strany a jejich systémy patří k nejsledovanějším a nejdynamičtějším složkám politických systémů ve většině demokratických států. I proto jim bude věnována v tomto textu zvýšená pozornost. Již první zkoumání poukazuje na určitou souvislost mezi regiony a typy stranických systémů. Zatímco v tichomořské oblasti strany neexistují nebo se teprve rodí, rozvinuté stranické systémy fungují ve všech karibských a většině evropských mikrostátech. V mikrostátech soustředěných kolem Indického oceánu se situace liší případ od případu. Následující text nejprve představí jednotlivé stranické systémy a následně bude provedeno základní srovnání systémů.

5.1 Systémy bez politických stran – Tichomoří

V celé řadě zkoumaných států vůbec politické strany neexistují. Prostor pro ně vzhledem ke státnímu zřízení neexistuje samozřejmě ve Vatikánu. Politické strany jsou zakázány v Bahrajnu¹⁷ a nefungují ani na Maledivách (nejsou zde přímo zakázány, ale přesto neexistují). Vedle právě uvedených států existuje celá skupina zemí, kde vznik stran není právně ani fakticky omezen, ale ty přesto nevznikají. Anckar (1997: 247) do této skupiny ve své studii řadí Federativní státy Mikronésie, Kiribati, Marshallovy ostrovy, Tuvalu a Nauru.

Neexistence politických stran v těchto demokratických zemích je podle Anckara (1997: 248) výsledkem celé řady vzájemně propojených faktorů, mezi kterými je možné jmenovat malou rozlohu, ostrovní charakter (*insularity*), geografickou roztržičnost a tradici. Za specifikum tichomořské oblasti je možné označit situaci, kdy lidé na jednotlivých ostrovech nebo ostrovních skupinách či dokonce v údolích a oblastech mají unikátní lingvistické a další kulturní odlišnosti, které oddělují jednu část země od druhé a činí složitým vznik opravdu celostátních politických stran.

Na Tuvalu, Marshallových ostrovech, Palau či v Mikronéské federaci je politika založena spíše na osobnostech a jejich příslušnosti k jednotlivým ostrovům (v Mikronésii pak státům). V Nauru byla sice v roce 1975 založena Strana Nauru (NP), ale ani ona ani její pozdější znovuzaložení, které se uskutečnilo pod názvem Demokratická strana Nauru (DPN) v roce 1987, nezměnilo nestranický charakter parlamentních voleb a celého politického života.

Ještě dále na cestě k systému politických stran je Kiribati. Tam čas od času vznikají pod

poetickými jmény (např. *Boutokan Te Koana* – Píliře pravdy) skupiny, které se označují za politické strany, a dokonce sdružují poslance parlamentu. Tato uskupení se ale spíše identifikují s jednotlivými osobnostmi, zejména prezidentskými kandidáty, a s ad hoc problémy než s dlouhodobými strategiemi politiky. Navíc jim schází i základní stupeň formální organizace. Jediný dosavadní pokus založit opravdu politickou stranu v roce 1985 měl jen krátkodobý úspěch, když po určité době fungovala Křesťanskodemokratická strana.¹⁸

Nejbliže k politickému systému se skutečnými politickými stranami tak paradoxně má stát s jednou z nejstarších a nejkonzervativnějších ústav – Tonga. V tomto tichomořském království se totiž jako opozice k málo demokratické ústavě zformovalo v roce 1992 nejprve prodemokratické hnutí, které se o dva roky později reorganizovalo již v politickou stranu (Lidovou stranu). Strana získala ve volbách 1996 šest z devíti volených parlamentních mandátů, což zopakovala i pod novým jménem jako Hnutí pro lidská práva a demokracii o tři roky později. Celkem ale šest poslanců strany tvoří v třicetičlenném parlamentu jen menšinu.

5.2 Karibské bipartismy

Stranické systémy karibských mikrostátů vykazují řadu podobností. Projevuje se v nich stále výrazně dědictví britské koloniální vlády a v jejím období zavedených institucí.

Zcela specifický stranický systém najdeme na ostrovech Antigua a Barbuda. Dlouhá desetiletí je zdejší politika ovládána jednou politickou stranou, kterou navíc stále řídí příslušníci jedné rodiny. Od roku 1946 do roku 1971 byla nejsilnější stranou konzervativní Strana práce Antiguy (ALP) a premiérem závislého území byl po celou dobu její lídr Vere C. Bird, který ALP pětkrát za sebou dovedl k zisku všech křesel v místním parlamentu. V roce 1976 poprvé získala mandáty jiná strana – Pokrokové labouristické hnutí (PLM), a navíc hned získalo většinu. Volby v roce 1971 ale jsou dodnes jedinými, které nevyhrála ALP. Strana práce se vrátila po pěti letech k moci, přestože ve volbách 1976 získala méně hlasů než opozice¹⁹, a Vere C. Bird získal opět úřad premiéra, ve kterém zemi dovedl v roce 1981 k nezávislosti. Setrval v něm ještě čtyři funkční období až do roku 1994, kdy ho v čele strany i vlády vystřídal jeho syn Lester Bird. I on navázal na tradici a dvakrát s převahou vyhrál volby. Jen málokterá strana naplňuje tak přesvědčivě měřítko pro Sartoriho (1976: 193-199) predominantní stranu.²⁰ ALP, která šestkrát za sebou získala většinu, zaostává v tomto ohledu snad jen za mexickou Institucionální revoluční stranou (PRI) či singapurskou Stranou lidové akce (PAP). Levicové opozici nepomohlo ani sloučení do Sjediněné pokrokové strany (UPP) v roce 1992, která po posledních volbách disponuje čtyřmi mandáty z celkových sedmnácti.

Zvláštnost zdejšího stranického systému ještě podtrhuje fakt, že všechna místa v barbudském autonomním parlamentu od roku 1989 ovládá separatistické Barbudské lidové hnutí (BPM). V celostátních volbách o jediný „barbudský“ mandát BPM bojuje s ALP a opakovaně ho získává. BPM, podobně jako dvě nevislé strany, tvoří v mikrostátech ojedinělé případy regionálních stran. Podle typologie regionálních stranických systémů, kterou na základě teorií G. Sartoriho a K. von Beyme vypracoval M. Strmiska (1998: 35), můžeme zařadit barbudský případ mezi „systémy dvou stran založených na soutěži jedné regionální a jedné celostátní strany“ a nevislý systém mezi „systémy dvou regionálních stran“.

Zdejší stranický systém je tak bipartismem s predominantní stranou, který v sobě zahrnuje ještě regionální subsystém fungující ale podle podobných pravidel.

Stranický život na Barbadosu také díky volebnímu systému vykazuje jasné prvky bipartismu. Od roku 1955, kdy se z Barbadoské labouristické strany (BLP) oddělila levicovější část, která založila Demokratickou labouristickou stranu (DLP), se obě strany pravidelně střídají u moci. Demokratičtí labouristé zvítězili v parlamentních volbách třikrát po sobě v 60. a v první polovině 70. let. Od roku 1976 se hlavní politické strany střídají ve vládě vždy po dvou volebních obdobích. BLP se v 80. letech přes členství v Socialistické internacionále výrazněji přiblížila pravicovým pozicím, spojovaným na Barbadosu s lidmi „světlejší“ barvy pleti, zatímco DLP zůstala věrná „černým“ voličům a zastává skeptičtější postoj vůči politice USA v karibské oblasti.²¹

Dominický stranický systém od vzniku politických stran v 60. letech ovládala levicová Dominická labouristická strana (DLP), která s jediným přerušením vládla mezi lety 1961 a 1980. Po ní následovalo období jiné predominantní strany, konzervativní Dominické strany svobody (DFP), která pod vedením první karibské premiérky Mary Eugenie Charles zvítězila třikrát za sebou. Dualismus DLP-DFP narušil až v roce 1981 vznik Dominické sjednocené dělnické strany (DUWP), a to po rozkolu v DLP. Ve volbách 1990 se DUWP stala již vůdcem opozice a vytlačila labouristy do středu.

V posledních dvou funkčních obdobích proto ve vládě ostrova alternují levicová Dominická sjednocená dělnická strana (DUWP) a aliance konzervativní Dominické strany svobody (DFP) a Dominické labouristické strany (DLP). Výsledky voleb 1995 i 2000 navíc výrazně ovlivnil většinový volební systém. Před pěti lety většinu v parlamentu získala UWP, přestože získala o více než procento hlasů méně než DFP. K jejím 11 mandátům ji dokonce stačilo pouhých 34,36% hlasů, zatímco obě opoziční strany získaly celkem 65,56%. Konzervativci a labouristé celé funkční období spolupracovali, vystřídal se na postu vůdce opozice a v letošních volbách získali většinu. Nejvíce mandátů ale opět vzhledem k volebnímu systému nezískala strana s největším počtem hlasů, kterou se stala nyní již opoziční DUWP.

Nejrozmanitější a z určitého pohledu i nejdramatičtější vývoj prodělal stranický systém Grenady. Zemi k nezávislosti dovedla v roce 1974 sociálně demokratická Sjednocená labouristická strana Grenady (GULP) prvního premiéra Erica Gairiho. O moc ji připravil nekrvavý převrat, který v roce 1979 provedlo marxistické Hnutí nový Jewel (NJM) Maurice Bishopa. Nový premiér začal zemi orientovat prokubánsky a například zahájil znárodnění. V říjnu 1983 vnitřní rozpory uvnitř vládnoucího uskupení vyvrcholily vojenským pučem a zastřelením Bishopa. Chaos na ostrově zastavila až vojenská intervence USA a východokaribských zemí. Po přechodném období proběhly v roce 1984 nové volby, ve kterých zvítězila nově ustavená konzervativní Nová národní strana (NNP). V letech 1990-95 následovala vláda centristické koalice složené z Národního demokratického kongresu (NDC) a Národní strany (GNP), které obě vznikly oddělením nespokojených politiků NNP. Konzervativci z NNP se po pěti letech vrátili k moci a po předčasných volbách v lednu 1999, které vyvolal odchod části jejich poslanců k opozici, dokonce Nová národní strana disponuje všemi patnácti poslaneckými mandáty. Ty ji vynesl zisk 62% hlasů. Zařazení Grenady k některému z typů stranického systému je tedy zatím dosti obtížné.

Bipartismem v nejbližší podobě je systém stran na ostrově Svatá Lucie, kde tradičně soupeří levicová Labouristická strana Svaté Lucie (SLLP) se Sjednocenou dělnickou stranou (UWP), která navzdory svému názvu provádí pravicovou politiku. Labouristé v období nezávislosti po roce 1979 dokázali zvítězit a získat post premiéra jen dvakrát (1979 a 1997). Konzervativci zopakovali v letech 1982 až 1992 třikrát své vítězství a UWP proto splňovala v tomto období pod vedením Johna Comptona předpoklady predominantní strany.

Rovněž stát nesoucí název Svatý Vincenc a Grenadiny skýtá pohled na stranický systém tvořený dvěma klíčovými politickými stranami. Na jedné straně stojí levicová Labouristická strana Sv. Vincence (SVLP), nesoucí od roku 1994, kdy se spojila s jiným menším politickým subjektem, jméno Sjednocená labouristická strana (ULP). Druhý pól zdejší politiky tvoří konzervativní Nová demokratická strana (NDP), která si vítězstvím v posledních čtyřech parlamentních volbách vydobyla postavení predominantní strany. V roce 1989 dokonce strana premiéra J. Mitchela obsadila s 66% hlasů všechna parlamentní křesla. Po volbách 1998 však již mají konzervativci pouze většinu jediného mandátu.²²

První pohled na stranický systém posledního zkoumaného karibského státu – Svatého Kryštofa a Nevisu, může vést k názoru, že zdejší systém podobně jako grenadský vybočuje ze systému obvyklého v tomto regionu – bipartismu. Bližší pohled ale může tento názor poopravit. Ve federálním parlamentu sice zasedají více než dvě relevantní politické strany, ale tato skutečnost je zejména odrazem faktu, že v zemi nejsou politické strany organizovány na celostátní úrovni. Vedle sebe zde totiž existují dva oddělené stranické systémy: na Svatém Kryštofu spolu o moc bojují labouristé (SKNLP) s konzervativním Hnutím lidové akce (PAM), zatímco na ostrově Nevis spolu soupeří Hnutí angažovaných občanů (CCM) a Reformní strana Nevisu (NRP). Rozhodující vliv na federální politiku má samozřejmě silnější strana ze Svatého Kryštofa, protože ten do federálního parlamentu vysílá osm z celkem jedenácti poslanců. Od 50. do 70. let udávali tón zdejší politice labouristé. V roce 1980 se k moci dostalo pravicové PAM, které pak spolu s NRP vládlo dalších 15 let. Ve čtvrtém funkčním období 1993-1995 tato koalice již fungovala jen jako, v oblasti neobvyklá, menšinová vláda. V neviském bipartismu je od místních voleb v roce 1993 silnější stranou jednoznačně separatistické CCM.

Shrme-li základní informace o stranických systémech karibských mikrostátů, dospějeme k názoru, že systémy v těchto státech jsou v porovnání se všemi zkoumanými státy nejrozvinutější. Všechny stranické systémy v oblasti existují desítky let a s určitou výjimkou Grenady navíc bez převratných změn. Téměř ve všech systémech existuje dualismus dvou stran, případně strany a aliance stran, které alternují ve vládě. Poslední teze platí jen omezeně pro systém na Antigui.

5.3 Seychely – systém jedné strany a následná transice

Ostrovní stát u břehů Afriky jako jediný mikrostát zažil systém jediné politické strany. K nezávislosti ostrovy sice v roce 1975 ještě dovedla koalice prozápadní, středopravé Seychelské demokratické strany (SDP) prvního prezidenta J. Manchama a marxistické Seychelské lidové sjednocené strany (SPUP), kterou vedl první premiér F. A. René. Již za dva roky ale SPUP provedla státní převrat a za další dva roky změnila ústavu, podle které se přejmenovaná Seychelská lidová pokroková fronta (SPPF) stala jedinou povolenou stranou. Celá 80. léta režim nového prezidenta A. Reného odolával pokusům o puč a aktivitám exilové opozice, rekrutující se z bývalých politiků SDP i disidentů z vládnoucí SPPF. Soustředěný tlak západních věřitelů přiměl režim na počátku 90. let k přechodu na vícestranický systém. V roce 1992 bylo zvoleno ústavodárné shromáždění, ve kterém ale většinu získala dosavadní vládnoucí SPPF, a v následujícím roce byla schválena nová ústava. Od té doby proběhly dvoje demokratické volby, ale v nich také díky populistickým slibům hladce zvítězila SPPF a prezident (současně také premiér) F. A. René. Slabou opozici tvoří Manchamova Demokratická strana (DP), která vystupuje vůči vládě poměrně konstruktivně, a Sjednocená opozice (OU).

5.4 Singapur – skutečná vláda jedné strany

I singapurský stranický systém je vybudován kolem jediné politické strany, kterou je Strana lidové akce (PAP). Strana původně vzešla z myšlenek nekomunistického socialismu a antikolonialismu. PAP dokonce byla členem Socialistické internacionály, ze které po kritice jejího příklonu k elitariзму a nedostatečné úcty k lidským právům ale v roce 1976 sama odešla. Socialistickou rétoriku však PAP opustila již dříve, a to po roztržce s nejlevicovějším křídlem uvnitř strany v roce 1963. Stoupenci levice tehdy stranu opustili a založili vlastní uskupení (Socialistickou frontu). PAP se následně stále více místo socialismu odvolávala na konfuciánskou tradici a navíc zdůrazňovala nepotřebnost jakékoli politické ideologie.

PAP dosáhla s pragmatickým přístupem k politice obrovských úspěchů. V samostatném Singapuru se konaly dosud osmkrát parlamentní volby a ve všech PAP hladce zvítězila. V letech 1967 až 1980 dokonce kontrolovala všechna parlamentní křesla. Převahu vládní strany dokumentuje i skutečnost, že největšího úspěchu opozice dosáhla ve volbách 1991, kdy získala čtyři mandáty. PAP sice k volebním vítězstvím používá některá administrativní opatření, její úspěch ale závisí i na jiných faktorech – ekonomických úspěších, kulturních a sociálních návycích obyvatelstva i na osobnostech lídrů strany.

Pro doplnění připomeňme, že opozičními stranami jsou liberální Singapurská demokratická strana (SDP) a socialistická Dělnická strana, navazující na Socialistickou frontu. (Kubát 1998: 62-63, Bankowicz 1990: 47-53)

5.5 San Marino – „malá Itálie“

Řada mikrostátů je v nejrůznějších sférách závislá či alespoň výrazně ovlivněna svými většími sousedy. Jen v jednom případě se ale tento vliv promítl i do stranického systému, a stalo se tak v pravděpodobně nejstrukturovanějším stranickém systému mezi mikrostáty – v San Marinu.

Od roku 1945 dominovala politickému životu této země stejná dvojice stran jako v sousední Itálii. Hlavním politickým střetem se stal souboj křesťanských demokratů (PDCS) s komunisty (PCS). Vše ale neprobíhalo podle „italské“ šablony, a tak se San Marino stalo zemí, ve které nejdéle v západní Evropě vládli komunisté. Komunistická strana San Marina vládla mezi roky 1945 a 1957 spolu se socialisty (PSS). Koalice způsobila další odlišnost oproti Itálii, protože vedla k rozštěpení socialistické strany. Více centrističtí sociální demokraté začali spolupracovat s PDCS a od roku 1957 s ní tvořili vládní koalici. V roce 1973 křesťanští demokraté vyměnili v koalici sociální demokraty za socialisty. Rozpad koalice vrátil v roce 1978 k moci komunisty se socialisty. Od roku 1986 pak vznikla velká koalice PDCS a PCS, obdoba v Itálii nenaplněného „historického kompromisu“. Od roku 1992 znovu vládou křesťanští demokraté se socialisty.

Komunistická strana po italském vzoru v roce 1990 změnila název na Pokrokově demokratickou stranu (PPDS) a „reformovala“ se, což vedlo stejně jako v Itálii k odštěpení levého křídla, které založilo stranu Komunistická obnova (RC).

I sanmarinské strany jsou kritizovány za nepružnost, což si za základ své existence vedle požadavku na ústavní a institucionální reformy vzala Lidová aliance demokratů (APD), které rovněž od roku 1993 zasedá v parlamentu.

Stranický systém nejstarší evropské republiky lze charakterizovat jako umírněný multipartismus.²³

5.6 Malta – „bouřlivý“ bipartismus

Maltský stranický systém je postaven podobně jako v dalších bývalých britských koloniích na existenci dvou silných stran. Ani tamní volební systém STV (tzv. irský systém), který vede spíše k parlamentnímu zastoupení více stran, tento trend nezměnil. Obě velké strany na Maltě – socialistická Strana práce (PtH) a křesťanskodemokratická Nacionalistická strana (PN), totiž vycházejí z velmi odlišných ideových a sociálních základů. Jejich střet značně polarizuje maltskou společnost, což zpětně vede k vysoce „stranickému“ chování voličů u volebních urn. Rozdíl mezi stranami není jen v pohledu na ekonomické a sociální problémy, ale také v geopolitickém směřování země. Dříve probřitští labouristé se po získání nezávislosti obrátili ke specifickým zemí kolem Středozemního moře a zdůrazňovali blízkost afrických břehů, což se výrazně promítlo ve spolupráci s libyjským režimem M. Al-Kaddáfího. Nacionalisté naopak jednoznačně usilují o vstup do EU. Střet obou stran vyústil na počátku 80. let, také díky autoritářským sklonům dlouholetého, labouristického premiéra Dom Mintoffa, v ústavní krizi a akce občanské neposlušnosti.

Maltský systém zůstává přes tuto epizodu téměř čistým bipartismem, přičemž neúčast třetích stran v parlamentu není primárně způsobena volebním systémem.

5.7 Lichtenštejnsko – „klidný“ bipartismus

V lichtenštejnském případě systém dlouho vykazoval určité prvky vlastní bipartismu, ale k jeho klasické podobě mu vždy určité vlastnosti chyběly. Zcela výsadní postavení mají v politice knížectví po roce 1918 dvě konzervativní strany – Vlastenecká unie (VU) a Pokroková občanská strana Lichtenštejnska (FBPL). Po období střídání ve vládě vytvořily obě ideově podobné strany v roce 1938 koalici, která přetrvala až do dubna 1997, přestože několikrát jedna ze stran disponovala v Zemském sněmu absolutní většinou. Volby tak po celé období rozhodovaly zejména o tom, která strana nominuje premiéra. Třetím stranám se dlouho v lichtenštejnském systému nedařilo. Až v roce 1993 na třetí pokus překonala osmiprocentní omezující klauzuli ekologická Svobodná listina (FL). Ani přítomnost třetí strany v Zemském sněmu, která matematicky ideálně splňuje podmínky stát se „půltou“ stranou v systému dvou a půl strany²⁴, nevedla k rozbití velkých koalic obou konzervativních stran. Odchod FBPL z vlády v roce 1997 neznamenal zatím změnu tímto směrem, protože VU disponuje absolutní většinou křesel.

5.8 Andorra a Monako – stranické systémy ve stádiu zrodu

Andorra i Monako vyvracejí tezi, že „rozvinuté“ stranické systémy fungují v rámci mikrostátů pouze v Evropě a Karibiku.

V Andoře před přijetím ústavy z roku 1993 nemohly existovat politické strany. Ilegálně sice existovala Demokratická straně Andorry, ale voleb se pochopitelně nemohla účastnit. Politici blízcí Demokratické straně se stali v čele s premiérem Oscarem Ribas Reigem motory demokratizačního procesu. Ribas Reig založil po schválení ústavy Národně demokratické sdružení (AND), které vyhrálo první volby. Ribas Reig se stal znovu premiérem, ale osudnou se mu stala snaha sanovat rozpočet státu zvýšením daní. Opoziční Liberální unie (UL) iniciovala úspěšné hlasování o nedůvěře a novým premiérem se stal vůdce liberálů Marc Forné Molne, který si udržel tento post i po volbách 1997, v nichž UL již získala nejvíce mandátů. Přítomnost několika

dalších uskupení v andorrském parlamentu by mohla vést k označení systému za multipartismus, což se ale vzhledem ke krátké existenci stranického systému může jevit jako předčasné hodnocení.

Ještě méně strukturovaný stranický systém se pak nalézá v Monaku. V knížectví neexistují klasické politické strany. Kandidáti v parlamentních volbách se pouze sdružují pro kandidátní listiny. Tradičně nejsilnější kandidátkou je uskupení nesoucí název – Národní a demokratická unie (UND), které reprezentuje konzervativně monarchistický proud blízký vládnoucí dynastii. Uskupení vyhrálo všechny volby od přijetí nové ústavy v roce 1963, kterých se zúčastnilo. UND nekandidovalo pouze ve volbách 1993, kdy se střetly v boji o hlasy dvě kandidátky pojmenované po svých lídrech (vítězná Listina Campora a slabší Listina Médecin). Převahu UND v politickém životě Monaka ukazuje skutečnost, že ve volbách 1968, 1978, 1983, 1988 a 1998 získalo všechny mandáty. Největším „neúspěchem“ UND se naopak staly volby v roce 1973, kdy jiná uskupení na jeho úkor získala dva mandáty.

5.9 Fragmentace stranických systémů v mikrostátech

Po relativně podrobném popisu jednotlivých systémů je nutné pokusit se o jejich základní srovnání. Následující tabulka používá dva politologické indexy využívané ke srovnání stranických systémů – index efektivního počtu stran a index fragmentace. Oba indexy jsou pouze matematicky jinak získaným vyjádřením téhož jevu a měří velikost stranického systému.²⁵

Tabulka č. 5 – index efektivního počtu stran (N) a index fragmentace (F) ve stranických systémech (tři poslední funkční období)

	Singapur	Seychely	Sv. Vincenc	Barbados	Sv. Lucie	Antigua
N	1,029	1,276	1,487	1,614	1,653	1,674
F	0,028	0,216	0,272	0,350	0,355	0,380

	Malta	Grenada	Lichtenštejnsko	Sv. Kryštof	Dominika	San Marino
N	1,993	2,175	2,270	2,412	2,463	3,445
F	0,498	0,422	0,538	0,557	0,594	0,709

Do tabulky jsou pochopitelně zahrnuty jen ty mikrostáty, ve kterých existují politické strany.

Pramen: výpočet autorů

Většina hodnot efektivního počtu stran se pohybuje v intervalu mezi 1,5 a 2,5, který odpovídá bipartismu. Jak tyto hodnoty, tak předchozí popis jednotlivých systémů ukázaly, že skutečně všech sedm karibských mikrostátů a Malty s Lichtenštejnskem²⁷ je možné řadit k systémům dvou stran.

Singapur a Seychely pak lze označit za systémy s jednou predominantní politickou stranou. Opačný pól tvoří San Marino, ve kterém funguje umírněný multipartismus. Do stejné skupiny

by patřila Andorra, ve které se však stranický systém začal formovat až po roce 1993, což byl důvod, proč tato země nebyla do porovnání, prezentovaného v tabulce, zařazena.

V již zmiňovaném Anckarově článku *Dominating Smallness* se autor pokusil ověřit tezi R. Dahla a E. Tufta (1973: 97), že malé státní jednotky, kvůli své velikosti, produkují systém charakterizovaný neexistencí stran nebo případně přítomností jedné predominantní strany. Anckar tento předpoklad zkoumal na částečně odlišném vzorku malých států. Jednalo se o 31 států, ale pouze ostrovních. Přesto lze závěry vyjádřené Anckarem po zde provedeném zkoumání aplikovat i na v tomto textu používaný soubor států. Anckar předpoklad Dahla a Tufta na základě empirického zkoumání odmítl, což demonstroval na velkých rozdílnostech mezi stranickými systémy podobně velikých států. Důvod těchto rozdílností Anckar spatřuje ve velké heterogenitě řady společností v malých státech. V rámci zkoumání provedeném v tomto textu lze potvrdit i další Anckarovy závěry. V mikrostátech skutečně zpravidla existuje nízký počet relevantních i ostatních politických stran. To potvrdil i výše uvedený poznatek, že pouze sanmarinský stranický systém lze označit za multipartismus. Predominance jedné ze stran se sice v mikrostátech vyskytuje, ale pouze jako vlastnost malé části systémů, a nelze ji považovat za obecný rys systémů v mikrostátech. Za příklady systému s predominantní stranou lze bez pochybností označit Seychely, Singapur a Antiguu a Barbudu. V dalších karibských státech se sice někdy objevila predominantní strana, ale většinou to bylo způsobeno volebním systémem. Navíc v těchto systémech není, jak ukazuje výše uvedený popis, neobvyklé, že se střídají období predominance obou rozhodujících stran.

6. Závěr

V naší analýze politických systémů mikrostátů jsme se zaměřili na formy vlády, systém administrativního uspořádání, strukturu parlamentů, typů volebních a v neposlední řadě stranických systémů. Můžeme vidět velkou rozmanitost forem politického uspořádání ve všech zkoumaných oblastech. Najdeme zde demokratické, polodemokratické i autoritativní systémy, monarchie a republiky, parlamentní a prezidencialismu se blížící režimy, federace a unitární státy, jednokomorové a dvoukomorové parlamenty, proporční a většinové volební systémy a mnoho druhů stranických systémů – od faktické neexistence stran, přes systém predominantní strany, bipartismus až po multipartismus. Navzdory malým „rozměrům“ mikrostátů, všechny mají „velké“, tj. plnohodnotné politické systémy, které se jen málo liší od politických systémů velkých zemí.

Poznámky:

1. Občas lze takovéto texty najít v odborných periodikách Politologický časopis (např. Geldu 1997, Strmiska 1999) nebo Mezinárodní vztahy (např. Bankowicz 1999, Kubát 1998).
2. Kratičká kapitola týkající se malých územních politických jednotek je v snad jediné české knize z oboru politické geografie autora Bořivoje Hnízda (1995).
3. K území státu ještě patří vnitřní vody, prostor pod zemí, vzdušný prostor a pobřežní vody. Z právního pohledu jsou za území státu rovněž považovány paluby zaoceánských lodí a letadel plující a létající pod vlajkou daného státu. (Otok 1997: 58)
4. Například Severokyperská turecká republika (ustavena v roce 1983) je uznávána pouze Tureckem a od roku 1991 Nachičevanem (není to stát, je to autonomní oblast Ázerbájdžánu), což rozhodně nestačí.

5. Například Dag Anckar do své studie zabývající se stranickými systémy v ostrovních mikrostátech zahrnuje země s rozlohou do 30 tis. km² (Anckar 1997).
6. Vatikán je jako stát výslovně uveden (spolu s Kiribati, Naurem, Tongou a Tuvalu) v již zmiňované Konvenci z Montevidea z roku 1933 (Harris 1998: 102).
7. Republika Athos je věnován čl. 105 III. kapitoly řecké ústavy (odst. 1, 2, 3, 4, 5), kde se říká, že Athos „... je, v souladu se starým privilegovaným postavením, samosprávnou částí řeckého státu, jehož suverenita nad Svatou horou zůstává nedotčena“, a který jí přiznává rozsáhlou autonomii (Klokočka, Wagnerová /eds./ 1997: 571-572).
8. S Knížectvím Huttova řeka měly co do činění české úřady v první polovině roku 2000, kdy se český občan Petr Suchý po příletu do Prahy prokázal na letišti diplomatickým pasem Knížectví Huttova řeka. České úřady tento pas neuznaly a Suchý byl vystaven hrozbě trestního stíhání, které však nakonec nebylo zahájeno. Suchému se však podařilo s tímto pasem procestovat několik afrických zemí (Keňa, Tanzánie) (Pergler 2000a: 4, Pergler 2000b: 6).
9. Plný oficiální název je Suverénní vojenský a špitální řád sv. Jana Jeruzalémského z Rhodu a z Malty.
10. Autoritativní demokracie je směsicí demokratických a autoritativních prvků. Vládcí (zvolení ve volbách) monitorují nezávislé instituce jako např. média, kontrolují volební proces, občanská práva jsou v jistých okamžicích narušována. K autoritativní demokracii často inklinují země s predominantní stranou (viz pozn. č. 18), a to zejména státy chudší, se slabou tradicí demokratických institucí, protože pokušení zneužít moc je v takových podmínkách o to lákavější. (Hague, Harrop, Breslin 1998: 24-25)
11. Na Barbadosu a v Tuvalu se vážně diskutuje o nastolení republiky. Tuvalu dokonce jako výraz této snahy dočasně v roce 1994 změnilo vlajku (odstranilo z ní britský prapor). V roce 1996 se však k původní vlajce opět vrátilo.
12. Stát a ostrov Pohnpei nesl do listopadu 1984 oficiální název Ponope a stát Chuuk se do ledna 1990 jmenoval Truk.
13. V Kongresu Mikronéské federace se sice od poslanců liší názvem senátoři, ale i oni jsou přímo voleni, i když trochu odlišným způsobem.
14. Pro srovnání v ČR je tento poměr asi 36 tisíc, v Itálii a Francii přes 60 tisíc, v SRN přes 120 tisíc a v USA dokonce asi 500 tisíc.
15. V případě Nauru označuje R. Dahl (2000: 175) ve své nejnovější knize *On Democracy* systém za období australského volebního systému, ale popis volebního systému v databázi Meziparlamentní unie PARLINE vykazuje prvky STV.
16. Volební systém jednoho přenosného hlasu (*Single Transferable Vote – STV*) patří do rodiny volebních systémů poměrného zastoupení. Může být používán pouze ve vícemandátových volebních obvodech (malých – v průměru 5 mandátových), ale od „klasických“ proporčních systémů se liší tím, že voliči nevolí kandidátní listiny, ale konkrétní kandidáty. Procedura hlasování je podobná jako u systému alternativního hlasování, tzn. voliči „známkuji“ kandidáty na základě svých preferencí a podle těchto preferencí jsou určováni zvolení kandidáti. (Antoszewski 1997: 235-236)
17. V zemi se snaží ilegálně působit šíitská Islámská fronta osvobození Bahrajnu (IFLB), podporovaná iránským režimem.
18. I tato strana ale vznikla jako reakce na konkrétní událost. Sloučili se v ní odpůrci smlouvy o rybolovu s SSSR.
19. Tento výsledek umožnil většinový volební systém. ALP nelze ale v tomto případě podezřívat z tzv. *gerrymanderingu*, protože do voleb šla z opozičních lavic (poprvé a zatím naposledy).
20. Sartori (1976: 193-199) rozumí pod predominantní stranou stranu, která získá minimálně ve trojích řádných volbách po sobě, ve kterých kandidují i jiné strany, nadpoloviční většinu křesel.
21. „Světlejší“ barva pleti je na Barbadosu tradičně spojována s obchodní a ekonomickou elitou. „Tmavší“ Barbadosané jsou pak spíše identifikováni s chudšími dělnickými vrstvami.
22. NDP navíc v posledních volbách získala méně hlasů než opozice.
23. Termínem umírněný multipartismus (*limited multipartism*) Sartori (1976: 179) označuje systém politických stran, ve kterém působí okolo pěti stran, ve kterém zůstává malá ideologická vzdálenost mezi stranami, ve kterém převládají dostředivé tendence mezistranické rivality a ve kterém existuje tzv. unilaterální opozice.

24. Systém dvou a půl strany spočívá v tom, že mezi dvěma velkými stranami se pohybuje třetí malá strana, která však disponuje vysokým koaličním potenciálem. Nechtějí-li totiž dvě velké strany vládnout spolu, musí jedna z nich jít do koalice se stranou malou, protože se velké straně nedaří získat nadpoloviční většinu mandátů. Obě velké strany se tak stávají rukojmím malé strany, která je natolik pružná, že může koalovat jak s jednou, tak i druhou stranou. Klasickým příkladem je Německo. (Novák 1997: 83, 88)
25. Index fragmentace, který navrhl Douglas Rae (1971: 3. kap.), určuje pravděpodobnost, že dva náhodně zvolení voliči volí v konkrétních volbách různé politické strany (dva náhodní poslanci patří různým politickým stranám). Šance, že tito dva voliči zvolí stejnou stranu (nebo, že dva poslanci patří různým stranám), je určitelná pomocí následujícího vzorečku:

$$F = 1 - \sum_{i=1}^n p_i^2$$

F – index fragmentace, n – počet stran, p_i – procenta hlasů nebo mandátů získaných stranou i. Hodnota indexu fragmentace se pohybuje mezi 0,0 (jednostranický systém; všichni poslanci patří do jedné strany) a 1,0 (každý volič volí svou vlastní stranu; každý poslanec náleží jiné politické straně). Pokud tedy v dokonalém bipartismu získává každá strana po 50%, potom bude hodnota indexu fragmentace 0,50. Hodnota indexu mezi 0,50 a 0,67 znamená systém dvou stran (bipartismus). Pokud je hodnota indexu vyšší než 0,70, potom signalizuje existenci multipartismu (systému více jak dvou stran). Konečně hodnota indexu nižší než 0,50 znamená objevení se strany dominantní. Index efektivního počtu stran, který navrhli M. Laakso a R. Taagepera (1979: 3-27), měří velikost stranického systému podle toho, kolik se do něj „vejde“ politických stran (vážených podle jejich velikosti). Index lze vypočítat podle vzorečku:

$$N = 1 / \sum_{i=1}^n p_i^2$$

N – index efektivního počtu stran; n – počet stran; p_i – procenta hlasů nebo mandátů získaných stranou i. Pokud dvě strany mají v parlamentě po 50% křesel (nebo ve volbách získaly každá 50% hlasů), potom se bude hodnota indexu efektivního počtu stran rovnat 2,0. Index efektivního počtu stran v podstatě přináší stejnou informaci jako index fragmentace. Rozdíl je jen v tom, že index efektivního počtu stran je jednodušší a přirozenější, tedy snáze představitelný a pochopitelný než více abstraktní index fragmentace (Lijphart 1994: 68-69).

26. Specifikum lichtenštejnského systému dvou stran bylo popsáno výše.

Literatura

Knížní publikace a časopisecké studie:

- Anckar, D. 1997. *Dominating Smallness. Big Parties in Liliput Systems*. Party Politics, Vol. 3. No 2.
- Antoszewski, A. 1996. *Režim polityczny*. In: Jabłoński, A., Sobkowiak, L. (eds.), *Studia z teorii polityki. Tom I*. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- Antoszewski, A. 1997. *Systemy wyborcze*. In: Antoszewski, A., Herbut, R. (eds.), *Demokracje zachodnio-europejskie. Analiza porównawcza*. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- Ball, A., R. 1988. *Modern Politics and Government*. Macmillan Education, Houndmills, Basingstoke, Hampshire and London.
- Bankowicz, M. 1999. *Státní zřízení Malajsie*. Mezinárodní vztahy č. 2.
- Bankowicz, M. 1990. *System polityczny Republiki Singapuru*. Zeszyty Naukowe Zderzenia, č. 6.
- Bankowicz, M. 1996. *Typy současné demokracie*. Parlamentní zpravodaj č. 6.
- Berg-Schlösser, D., Stammen, T. 2000. *Úvod do politické vědy*. ISE, Praha.
- Dahl, R., A. 2000. *O demokracii*. Znak, Kraków.
- Dahl, R., A., Tufte, E., R. 1973. *Size and Democracy*. Stanford University Press, Stanford.
- Geldu, M. 1997. *Problém rozvoje, konfliktů a demokracie v subsaharské Africe*. Politologický časopis č. 2.

- Glassner, M., I. 1996. *Political Geography*. John Wiley & Sons, New York – Chichester – Brisbane – Toronto – Singapore.
- Guy Peters, B. 1998. *Comparative Politics. Theory and Methods*. Macmillan Press, Houndmills, Basingstoke, Hampshire and London.
- Hague, R., Harrop, M., Breslin, S. 1998. *Comparative Government and Politics. An Introduction*. Macmillan Press, Houndmills, Basingstoke, Hampshire and London.
- Harris, D., J. 1998. *Cases and Materials on International Law*. Sweet & Maxwell, London.
- Hnizdo, B. 1995. *Mezinárodní perspektivy politických regionů*. ISE, Praha.
- Jackson, R., J., Jackson, D. 1997. *A Comparative Introduction to Political Science*. Prentice Hall, New Jersey.
- Klokočka, V., Wagnerová, E. (eds.). 1997. *Ústavy států Evropské unie*. Linde, Praha.
- Krukowski, J. 1993. *Kościół i Państwo. Podstawy relacji prawnych*. Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin.
- Kubát, M. 1999. *Evropa pro naši generaci – jednotvárný celek nebo rozmanité společenství?* In: Janská, Z. (ed.), *Evropa pro naši generaci. Konferenční sborník*. Mladí konzervativci, Praha.
- Kubát, M. 1998. *Politický systém Singapurské republiky. Mezinárodní vztahy č. 3*.
- Laakso, M., Taagepera, R. 1979. *Effective Number of Parties: A Measure with Application to West Europe*. Comparative Political Studies, Vol. 12 (1).
- Lijphart, A. 1994. *Electoral Systems and Party Systems. A Study of Twenty-Seven Democracies, 1945-1990*. Oxford University Press, Oxford – New York.
- Linz, J., J., Stepan, A. 1996. *Problems of Democratic Transition and Consolidation. Southern Europe, Latin America, and Post-Communist Europe*. The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London.
- Novák, M. 1997. *Systémy politických stran. Úvod do jejich srovnávacího studia*. Sociologické nakladatelství, Praha.
- Otok, S. 1997. *Geografia polityczna. Geopolityka – Państwo – Ekopolityka*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Pergler, J. 2000a. „Diplomat“ zákon neporušil. MF Dnes, 27. 06. 2000.
- Pergler, J. 2000b. *Za cestu s pasem neuznaného státu mu hrozí vězení*. MF Dnes, 19. 04. 2000.
- Rae, D. 1971. *The Political Consequences of Electoral Laws*. Yale University Press, New Haven.
- Řichová, B. 1997. *Komparativní metoda v politologii*. Politologická revue č. 2.
- Sartori, G. 1976. *Parties and Party Systems. A Framework for Analysis*. Cambridge University Press, Cambridge, London, New York, Melbourne.
- Shaw, M., N. 1997. *International Law*. Cambridge University Press, Cambridge – New York – Melbourne.
- Sire, H., J., A. 2000. *Kawalerowie Maltańscy*. Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa.
- Strmiska, M. 1999. *Fragmentace a polarita v latinskoamerických systémech politických stran*. Politologický časopis č. 1.
- Strmiska, M. 1998. *Regionální strany a stranické systémy*, CDK, Brno.

Encyklopedie, lexikony, atlasy:

- Africa South of the Sahara 2000*. Europa Publications, Taylor & Francis Group, London 2000.
- Aktuální zeměpis Světa v obrazech. Amerika*. Novinář, Praha 1988.
- Aktuální zeměpis Světa v obrazech. Austrálie a Oceánie*. Novinář, Praha 1989.
- Amerika*. Albatros, Praha 1985.
- Atlas moderních světových dějin*. Odeon, Praha 1991.
- Atlas světa Nová doba '86*. Nová doba, Praha 1986.
- Atlas světa Nová doba, Nová doba*, Praha 1982.
- Der Fischer Weltatmanach '97 – 2000*. Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main 1996 – 1999.
- Evropa a SSSR*. Albatros, Praha 1983.
- Evropa v proměnách staletí*. Nakladatelství Libri, Praha 1995.
- Filatelistický atlas*. GKP, Praha 1986.
- Geografický místopisný slovník*. Academia, Praha 1993.

- Harenberg Länderlexikon '93/94, '94/'95 a '95/'96*. Harenberg Lexikon-Verlag, Dortmund 1993, 1994 a 1995.
- Harenberg Lexikon der Gegenwart '93, '94, '95, '96, '97, '98, '99 a 2000*. Harenberg Lexikon-Verlag, Dortmund 1992 – 1999.
- Länder der Erde*. Verlag die Wirtschaft, Berlin 1975.
- Leksykon systemów politycznych*. Elipsa, Warszawa 1999.
- Lexikon země 2000. Svět ve faktech. Trendy a prognózy. Mapy a vyobrazení*. Fortuna Print, Praha 1999.
- South America, Central America and the Caribbean 2000*. Europa Publications, Taylor & Francis Group, London 2000.
- Státy a jejich představitelé*. Nakladatelství Libri, Praha 1999.
- Státy a území světa*. Nakladatelství Libri, Praha 1998.
- The Far East and Australasia 2000*. Europa Publications, Taylor & Francis Group, London 2000.
- The Middle East and North Africa 2000*. Europa Publications, Taylor & Francis Group, London 2000.
- The World Almanac and Book of Facts 2000*. World Almanac Books, Primedia Reference, New Jersey 1999.
- Vlajky znaky země světa*. Kartografie, Praha 1974.
- Western Europe 2000*. Europa Publications, Taylor & Francis Group, London 2000.
- Země světa I. Evropa, Asie*. Nakladatelství Svoboda, Praha 1987.
- Země světa II. Afrika, Amerika, Oceánie*. Nakladatelství Svoboda, Praha 1987.

Internetové zdroje:

- PARLINE database, IPU 2000 (<http://www.ipu.org/parline-c/parlinesearch.asp>)
- <http://www.sintercom.org/Election96/laws/fullconstitution.html>
- Political Database of the Americas* (1999) [Internet]. Georgetown University and the Organization of American States. In: <http://www.georgetown.edu/pdba>. 11 August 192000.
- International Constitutional Law*, Universität Würzburg. In: <http://www.uni-wuerzburg.de/law/>
- Constitution Finder*, University of Richmond. In: <http://www.urich.edu/~jpjones/confinder/const.htm>

Seznam zkratk názvů politických stran a hnutí:

ALP	Antigua Labour Party	Strana práce Antiguy
APD	Alleanza Popolare dei Democratici	Lidová aliance demokratů (San Marino)
AND	Agrupació Nacional Democràtica	Národně demokratické sdružení (Andorra)
BLP	Barbados Labour Party	Barbadoská labouristická strana
BPM	Barbuda People's Movement	Barbudské lidové hnutí
CCM	Concerned Citizens Movement	Hnutí angažovaných občanů (Sv. Kryštof a Nevis)
DFP	Dominica Freedom Party	Dominická strana svobody
DLP	Democratic Labour Party	Demokratická labouristická strana (Barbados)
DLP	Dominica Labour Party	Dominická labouristická strana
DPN	Democratic Party of Nauru	Demokratická strana Nauru
DUWP	Dominica United Workers Party	Dominická sjednocená dělnická strana
FBPL	Forschrittliche Bürgerpartei Lichtenstein	Pokroková občanská strana Lichtenštejnska
FL	Freie Liste	Svobodná listina (Lichtenštejnsko)
GNP	Grenada National Party	Grenadská národní strana
GULP	Grenada United Labour Party	Grenadská sjednocená labouristická strana
NDP	New Democratic Party	Nová demokratická strana (Sv. Vincenc)
NDP	National Democratic Congress	Národní demokratický kongres (Grenada)
NJM	New Jewel Movement	Nové hnutí Jewel (Grenada)
NNP	New National Party	Nová národní strana (Grenada)
NP	Nauru Party	Strana Nauru
NRP	Nevis Reformation Party	Reformní strana Nevisu
PAM	People's Action Movement	Hnutí lidové akce (Sv. Kryštof a Nevis)

PAP	<i>People's Action Party</i>	Strana lidové akce (Singapur)
PCS	<i>Partito Comunista Sanmarinese</i>	Komunistická strana San Marina
PDCS	<i>Partito Democratico Cristiano Sanmarinese</i>	Křesťanskodemokratická strana San Marina
PLM	<i>Progressive Labour Movement</i>	Pokrokové labouristické hnutí (Antigua)
PN	<i>Partit Nazzjonalista</i>	Nacionalistická strana (Malta)
PPDS	<i>Partito Progressista Democratico</i>	Pokroková demokratická strana (San Marino)
PRI	<i>Partido Revolucionario Institucional</i>	Institucionální revoluční strana (Mexiko)
PSS	<i>Partito Socialista Sanmarinese</i>	Socialistická strana San Marina
PtH	<i>Partit tal-Hadiema</i>	Strana práce (Malta)
RC	<i>Rifondazione Comunista Sanamrinese</i>	Komunistická obnova San Marina
SDP	<i>Seychel Democratic Party</i>	Seychelská demokratická strana
SDP	<i>Singapur Democratic Party</i>	Singapurská demokratická strana
SKNLP	<i>Saint Kitts and Nevis Labour Party</i>	Labouristická strana Svatého Kryštofa a Nevis
SLLP	<i>Saint Lucia Labour Party</i>	Labouristická strana Svaté Lucie
SPPF	<i>Seychel People's Progressive Front</i>	Seychelská lidová pokroková fronta
SPUP	<i>Seychel People's United Party</i>	Seychelská lidová sjednocená strana
SVLP	<i>Saint Vincent Labour Party</i>	Labouristická strana Svatého Vincence
UL	<i>Unió Liberal</i>	Liberální unie (Andorra)
ULP	<i>United Labour Party</i>	Sjednocená labouristická strana (Sv. Vincence)
UND	<i>Union Nationale et Democratique</i>	Národní a demokratická unie (Monako)
UPP	<i>United Progressive Party</i>	Sjednocená pokroková strana (Antigua Barbuda)
UWP	<i>United Workers Party</i>	Sjednocená dělnická strana (Sv. Lucie)
VU	<i>Vaterländische Union</i>	Vlastenecká unie (Lichtenštejnsko)
WP	<i>Workers Party</i>	Dělnická strana (Singapur)

Summary:

Big Systems in Small Countries (A Comparative Analysis)

The paper describes the political systems of microstates. At the beginning we had some problems with the definition of „microstate“ because political geography has not defined it precisely. We take two criteria: size of territory and population. So, we say that the microstate is a state with territory smaller than 1 000 km². The practise shows that this definition is a very broad term. We think that there should be defined three main types and one side type of microstates: 1) small microstates (0-100 km²), 2) medium microstates (100-500 km²), 3) large microstates (500-1 000 km²) and 3b) large microstates with a lot of inhabitants (more than 500 000). According to these definitions we can recognize 24 microstates – Vatican, Monaco, Nauru, Tuvalu and San Marino (small microstates); Liechtenstein, Marshall Islands, St. Kitts and Nevis, Maldives, Malta, Grenada, St. Vincent and Grenadines, Barbados, Antigua a Barbuda, Seychelles, Andorra and Palau (medium microstates); St. Lucia, Micronesia, Tonga, Dominica and Kiribati (large microstates); Bahrain and Singapore (large microstates with a lot of inhabitants). Of course, „only state can be a state“, so we don't include to our text non-sovereign units as colonies, autonomous regions, private states, dependencies, inside-country regions, enclaves etc. In our analysis of political systems of microstates we focus on forms of government, types of administrative systems, structures of parliaments, types of electoral systems and, last but not least, types of party systems. We can see a big diversity of politics in microstates. There are democracies, authoritarian regimes and semi-democracies, monarchies and republics, parliamentary and presidential regimes, federations and unitary states, unicameral and bicameral assemblies, plurality and majority electoral systems, multiparty and biparty or non-party systems. What is the most important – despite of their smallness, all of them have „big“ systems such as normal „adult“ countries.